

MATICE ČESKÁ
SEKCE SPOLEČNOSTI NÁRODNÍHO MUZEA

MATIČNÍ LISTY

Matiční listy, periodikum, které jako literární přílohu ke svému Zpravodaji vydávala Matice česká od roku 2005, získají od letošního roku na stránkách Sborníku Národního muzea novou podobu. Obnovujeme jejich vydávání s přáním, aby v nich naši čtenáři našli nejen základní informace o činnosti Matice české v příslušném roce, ale také přetištěné informační panely, které byly v tom roce vyrobeny pro konkrétní lokality v rámci projektu Čeští spisovatelé v regionech ČR. Tyto dvě informace již ve Sborníku Národního muzea v posledních letech vycházely, nyní je rozšíříme, tak jak bylo v Matičních listech obvyklé, o připomenutí některé z významných událostí, jimž se Matice česká v příslušném roce věnovala.

Harrachovská slavnost v Jilemnici

V Krkonošském muzeu v Jilemnici proběhla 23. května 2014 vernisáž výstavy *Po stopách Sarajeva 1914*. Muzeum ve spolupráci s vedením města a za účasti vzácných hostů jak z vedení kraje, vedení dalších spolupracujících institucí, tak za účasti potomků šlechtických rodů spřízněných s bý-

V letošním roce to byla v souvislosti s odhalením informačního panelu Jana hraběte Harracha slavnost v Jilemnici, uskutečněná 23. května 2014. Při této příležitosti zazněl příspěvek doc. PhDr. Magdalény Pokorné, CSc., jehož rozšířenou verzi zde publikujeme. Pro toto číslo Matičních listů pak vznikly dva další zde publikované příspěvky – PaedDr. Jana Luštince, ředitele Krkonošského muzea v Jilemnici a PhDr. Lubomíra Sršně o portrétu Jana hraběte Harracha, který stál po třicet let v čele Matice české a další léta pak vedl muzejní společnost. Přejeme Matičním listům v nové podobě na stránkách prestižního Sborníku Národního muzea mnoho zaujatých čtenářů.

valými majiteli panství uspořádalo bohatý doprovodný program. Jeho součástí bylo přijetí hostů starostou na místní radnici, pietní vzpomínka v harrachovské hrobce v Horní Branné, odhalení informačního panelu, věnovaného Janu hraběti Harrachovi a v podvečer pak koncert v místním kostele.

Hrobka Harrachů v Horní Branné

PORTRÉT JANA HRABĚTE HARRACHA OD FRANTIŠKA ŽENÍŠKA

Lubomír Sršeň

The portrait of Jan Count Harrach by František Ženíšek

Abstract: The study describes the picture of Jan Count Harrach by František Ženíšek, an important Czech painter, and its story incl. debates about the authorship of the portrait. Jan Count Harrach headed the Museum Society at the turn of 19th and 20th century. The author of the article investigates in detail the creation of the portrait and also the presentation of the portrait to the public as well as its fate during the following period. The recent restoration of the painting at the turn of the 20th and 21th century is mentioned, and the writer remarks that just this restoration gave the picture the opportunity to stand out.

Keywords: Jan Count Harrach – portraits – 19th century - František Ženíšek – National Museum in Prague

Obraz, jemuž je věnován tento příspěvek, byl ještě před patnácti lety dílem opomíjeným a bohužel i zanedbaným. Když jej v roce 1923 dr. Jan Květ zapisoval do sbírek historicko-archeologického oddělení Národního muzea (dnešního oddělení starších českých dějin), přečetl signaturu namalovanou v levém horním rohu mylně jako „J. Ženíšek, 1896.“ Portrét byl tedy považován za dílo Josefa Ženíška (1855–1944), průměrného malíře podobizen populárních osobností a především líbivých, sladce kýčovitých krás. Provenience obrazu nebyla v inventáři uvedena, neboť v roce 1923 si už nikdo z muzejníků nepamatoval, jak se obraz do muzea dostal. Na konci 20. století byla olejomalba v důsledku stárí, častého stěhování a proměn klimatických podmínek depozitářů ve velmi kritickém stavu. Barevné vrstvy se v šupinkách uvolňovaly od podkladu a hrozily i při malých otřesech odpadnutím. Šťastný obrat nastal v letech 1999–2000, kdy se podařilo obraz i jeho zlatený rám díky péči externího restaurátora, akademického malíře Milana Kadavého, doslova „pět minut před dvanáctou“ zachránit. Při té příležitosti se potvrdilo, že první písmeno v signatuře je třeba číst jako „F.“ a že jde nesporně o dílo Františka Ženíška, nejlepšího českého portrétisty poslední čtvrtiny 19. století. Obraz, jehož barvy se po restaurování nádherně rozzářily, se rázem stal jedním z nejreprezentativnějších portrétů ikonografické sbírky Národního muzea. Následným bádáním v bohatých písemnostech staré muzejní registratury uložené v Archivu Národního muzea se podařilo nalézt tolik cenných informací o vzniku a osudech tohoto portrétu, že lze sestavit i jeho velmi podrobný „životopis“. Ukázalo se, že jde o dílo, jež si pro svou vynikající uměleckou kvalitu, pro fascinující osobnost portrétovaného a pro spjatost s dějinami Národního muzea zaslouží mimořádnou pozornost. Shrňme zde proto alespoň stručně základní fakta a nejzajímavější poznatky.

Obraz, evidovaný v oddělení starších českých dějin pod inventárním číslem H2-11 830, je olejomalbou na plátně

o rozměrech 154 x 102,5 cm, vsazenou do soudobého zlateného rámu s lepenými ornamenty z rámařské masy, formátu 196,7 x 144 cm. Torzo vinětky na rubu rámu dokládá, že jeho výrobcem byl pražský pozlacovačský a rámařský podnik Haff & Píša, sídlící ve Spálené ulici 30.

Zatímco autorství obrazu bylo při evidenci v roce 1923 zaznamenáno mylně, o totožnosti portrétovaného nebylo nikdy pochyb. Je jím Jan Nepomuk František hrabě Harrach (* 2. 11. 1828 ve Vídni – † 12. 12. 1909 tamtéž), dlouholetý člen Společnosti Muzea Království českého a od roku 1890 až do smrti její prezident. Dostalo se mu té cti, že stál v čele Muzejní společnosti v přelomové době, kdy se instituce stěhovala do velkolepého paláce postaveného na Václavském náměstí. Byl to člověk mimořádných kvalit, neobyčejně zasloužilý o rozkvet hospodářského, společenského a kulturního života v Čechách 2. poloviny 19. století, známý jako český vlastenec, šlechtic rodem i duchem, noblesní džentlmen, muž respektovaný pro svou přirozenou autoritu a milovaný pro svou laskavou povahu.¹

Portrét hraběte Harracha má vysoce reprezentativní ráz. Je to dáno efektní adjustací do masivního zlateného rámu, velkým formátem, životní velikostí postavy portrétovaného zachycené už od kolen, klidným a sebejistým postojem modelu, slavnostním oděvem i působivým sladěním lomených barevných tónů. Přispívá k tomu také vážný, ale přívětivý výraz ušlechtilého obličej s protáhlým rovným nosem, vysokým čelem, s mohutným knírem a pěstěným plnovousem. Vzpřímená a štíhlá postava někdejšího důstojníka působí navzdory věku šedesáti osmi let překvapivě mladě a svěže. Hrabě se pro pózování malíři oděl do elegantního fraku a na odív vystavil všechna svá vyznamenání. Na červené stuze kolem krku, podvléknuté pod plochým bílým motýlkem, mu visí nejvyšší rakouské vyznamenání, Řád zlatého rouna, zatímco na bílé velkostiže s oranžovými pruhy při okrajích, zčásti schované pod černou vestou, má u levého boku zavěšený velkokříž španělského Řádu

¹ Bližší charakteristiku jeho života a významu přinášejí příspěvky doc. Magdaleny Pokorné a dr. Jana Luštince v tomto svazku Sborníku NM.

Isabely Katolické. K němu patří velká řádová hvězda připnutá na hrudi poblíž klopy fraku. Vpravo od ní má hrabě hvězdu saského Řádu Albrechtova a níže stříbrnou hvězdu civilního Záslužného řádu Velkovévodství toskánského. Klopu zdobí řetízek s přivěšenými zmenšenými odznaky dalších tří vyznamenání: nejvýše je miniatura rakousko-uherské Válečné medaile, uprostřed visí maltézský křížek Královského pruského řádu johanitů a dole je redukovaný klenot ruského Řádu sv. Anny.²

Autor portrétu, František Ženíšek (* 25. 5. 1849 v Praze – † 15. 11. 1916 tamtéž), byl v oboru portrétní malby důstojným pokračovatelem předních mistrů tohoto malířského odvětví, jakými byli v Čechách 19. století Antonín Machek, Josef Vojtěch Hellich, Josef Mánes či Eduard Engerth. Věhlas získal už v mládí účastí na výzdobě Národního divadla a díky schopnosti spojit ve svých malbách realismus s noblesním šarmem se stal jedním z nejžádanějších portrétistů, zejména v aristokratických kruzích. Hrabě Harrach se s Ženíškem nepochybně znal už od počátku 80. let, kdy aktivně podporoval stavbu Zlaté kapličky. Do styku s ním musel přijít i jako muzejní prezident a člen České akademie věd a umění, která od roku 1891 získala dočasné sídlo v muzejní novostavbě. Ženíšek maloval už v roce 1893 (a znovu 1894) pro zasedací síň ČAVU v muzejním paláci velký portrét jejího patrona, císaře Františka Josefa I., a roku 1896 započal několikaletou práci na dvou lunetách pro výzdobu muzejního Panteonu.

Hrabě Harrach požádal Ženíška o namalování svého portrétu už během roku 1895, a to nejspíše s úmyslem doplnit jím rodinnou galerii. Informace o tom zřejmě inspirovala muzejní výbor k sepsání prosby z 27. listopadu 1895, aby prezident Společnosti věnoval nějaký svůj portrét muzeu na památku. Obraz by měl zdobit zasedací síň v přízemí muzejního paláce, již užívaly pro schůzky svých výborů střídavě obě instituce, Společnost Muzea Království českého a Česká akademie věd, slovesnosti a umění.³ Měl se tedy stát důstojným, ale uměřeně menším protějškem Ženíškova portrétu císaře z roku 1894, který tu již visel.

Harrach odpověděl obratem, dopisem z Vídně z 6. prosince slíbil, že prosbě muzejního výboru rád vyhoví. Napsal, že jakmile mu to zdraví dovolí, přijede do Prahy, aby poskytl malíři možnost *podobizny již započatou dokončiti*. Počítal ovšem s tím, že muzeu věnuje *kopii* právě malované podobizny.⁴ Znamenalo by to, že u Ženíška bude muset objednat ještě autorskou repliku obrazu. Lze oprávněně sou-

dit, že později názor změnil a do zasedací síně věnoval originál, který původně dával malovat pro sebe. Ten byl dokončen až v průběhu roku 1896, jak prozrazuje letopočet v signatuře.⁵ Malování podobizny se tedy protáhlo na několik měsíců přelomu let 1895 a 1896. Příčinou průtahů byla častá a opakovaná onemocnění portrétovaného⁶ a zřejmě i zaneprázdněnost malíře, který v té době opouštěl pedagogickou činnost na Uměleckoprůmyslové škole a přecházel učit na pražskou Uměleckou akademii. Zdržení mělo i jednu výhodu: malíř mohl hraběte vyobrazit i s Řádem zlatého rouna, nejvyšším rakouským vyznamenáním, které Harrachovi císař udělil svým rozhodnutím z 8. února 1896.

Autorská signatura Františka Ženíška na portrétu Jana hr. Harracha. Kreslená kopie Lubomíra Sršně

Dříve než byl dokončený obraz předán do muzea, byl představen kulturnímu publiku na 58. výroční výstavě Krasoumné jednoty pro Čechy, konané v květnu a červnu 1897 v pražském Rudolfinu. Přestože byl tento známý výtvarný salon tehdy doslova přečpaný obrovským množstvím celkem 950 (!) vystavených obrazů, dokázala mezi nimi dobová kritika nalézt ta nejkvalitnější díla a upozornit na ně.⁷ *Podobizna hr. H.* [hraběte Harracha] od prof. Františka Ženíška, vystavená pod číslem katalogu 243, byla mezi nimi.⁸

Ještě během rudolfinské výstavy konzultoval prof. Ženíšek s *panem dvorním radou*, tedy s architektem muzejní budovy prof. Josefem Schulzem, způsob vystavení Harrachova portrétu v zasedací síni⁹ a koncem října 1897 byl obraz převezen do muzejního paláce¹⁰. Zavěšen byl pravděpodobně na pravou boční stěnu, mezi dveře a okno vedoucí na Václavské náměstí, proti levé stěně s Ženíškovým portrétem císaře. Prezident Harrach pak oficiálně obraz věnoval Společnosti Muzea Království českého na jejím valném shromáždění konaném 24. února 1898.¹¹ Když byly po deseti letech slaveny v muzeu 15. října 1908 Harrachovy osmdesátiny, byla podobizna vystavena mezi dekorativními

² Nemá zde velkokříž rakouského Řádu Leopoldova, který obdržel až v únoru 1901.

³ Archiv Národního muzea – muzejní registratura (dále ANM-RNM), kart. 44 (1895), čís. 33 VIII; kart. 43 (1895), čís. 1666.

⁴ ANM-RNM, kart. 43 (1895), čís. 1689.

⁵ Až o rok později (1897) namaloval Ženíšek podle muzejního obrazu repliku pro výzdobu banky v Pardubicích, o jejíž zřízení se Harrach zasloužil. Obraz, lišící se jen mírně barevností, signovaný „F. Ženíšek / 97.“ (olej na plátně, vnitřní rám 155 x 100 cm, zlacený, ornamentálně bohatě zdobený rám), se po znárodnění tohoto peněžního ústavu dostal do sbírek Národního technického muzea v Praze (sign. II 339). Žádný další exemplář Ženíškova portrétu hraběte Harracha (v němž by popř. mohl být hledán starší prototyp malovaný pro objednavatele) není znám.

⁶ Prezident Harrach se pro nemoc nemohl zúčastnit schůzí muzejního výboru v termínech 19. ledna, 29. března a 27. listopadu 1895, na dalších schůzích toho roku byl přítomen (ANM-RNM, kart. 44 /1895/, b. č., neprotokolované zápisy ze schůzí výboru). V únoru a březnu 1896 se Harrach léčil pobytem v chorvatských lázních v Opatii (ANM-RNM, kart. 44 /1896/, č. 338, 447).

⁷ [Anonym.], 58. výroční výstava Krasoumné jednoty pro Čechy v Praze. *Volné směry*, roč. 1, čís. 7–9 (Praha, květen–červenec 1897), s. 337–338, 383–388, 436–444..

⁸ K. M. Čapek [Karel Matěj Čapek-Chod], 58. roční výstava umělecká Krasoumné Jednoty (VI.). *Světozor*, roč. 31, čís. 29 (Praha, 28. 5. 1897), s. 347. Viz též katalog *Výroční výstava Krasoumné jednoty pro Čechy v Praze*. Praha 1897, čís. kat. 243.

⁹ Ženíškův dopis z 22. 6. 1897 (ANM-RNM, kart. 47 /1897/, č. 1109).

¹⁰ Muzejní výbor poděkoval svému prezidentu za věnování a odevzdání obrazu telegramem z 27. 10. 1897 (ANM-RNM, kart. 48 /1897/, čís. 2031).

¹¹ *Zpráva jednatelská o Společnosti Musea království Českého ve správním roce 1898*. Praha 1899, s. 4.

exotickými rostlinami po pravé straně síně *pod nachovým baldachýnem*.¹² Koncem října toho roku byl Harrachův portrét krátkodobě prezentován návštěvníkům muzea v Panteonu¹³ a díky reprodukování fotografie ve *Zlaté Praze* se stal známým i širší veřejnosti.¹⁴ Zasedací síň zdobil obraz ještě asi deset let poté, co zasloužilý muzejní prezident ve Vídni dne 12. prosince 1909 zemřel. Po vzniku samostatného Československa v roce 1918 byl zřejmě při odstraňování Ženíškova portrétu císaře Františka Josefa I. ze zasedací síně přemístěn i obraz Harrachův. Zdobil pak kancelář prezidenta muzejní Společnosti (tzv. *presidium*),

umístěnou jen pár kroků od zasedací síně, ve velké místnosti v nárožní věži. Tato místnost slouží již téměř sedmdesát let jako pracovna ředitele Národního muzea. Portrét šlechty, byť jím byl někdejší muzejní prezident, tu za vlády komunistů vystaven být nemohl, takže byl odložený v depozitáři. Teprve po svém restaurování v samém závěru tisíciletí mohl být jako znovuobjevené a rehabilitované dílo Františka Ženíška prezentován v letech 2000–2001 a 2005–2006 veřejnosti na dvou velkých výstavách.¹⁵ V roce 2007 se na přání generálního ředitele Národního muzea Harrachův portrét vrátil do jeho pracovny, kterou již kdysi zdobil.

František Ženíšek: Jan hr. Harrach, Praha 1895–1896. Národní muzeum, inv. čís. H2-11 830. Foto Jarmila Kutová

¹² [Čeněk Zíbrt,] Ovace Janu hraběti Harrachovi v Museu království Českého. *Časopis Musea království Českého*, roč. 83 (Praha, 1909), s. 190.

¹³ O vystavení v Panteonu se zmiňuje dopis Fr. Ženíška muzejnímu výboru z 24. 10. 1908 (ANM-RNM, kart. 69 /1908/, č. 1830).

¹⁴ [Anonym,] Jan hrabě Harrach [...]. *Zlatá Praha*, roč. 26, čís. 69 (Praha, 30. 10. 1908), s. 69.

¹⁵ Příležitostná výstava *Závěr tisíciletí ... zrcadlo vzpomínek*, uspořádaná Národním muzeem v hlavní budově v letech 2000–2001, a rozsáhlá monografická výstava *František Ženíšek (1849–1916)*, uspořádaná Národní galerií v Praze ve Valdštejnské jízdárně 2005–2006. Viz Naděžda Blažíčková-Horová (ed.). *František Ženíšek (1849–1916)*. Praha, 2005, s. 234 (čís. kat. 214).

JAN HRABĚ HARRACH A NOVOSVĚTSKÁ SKLÁRNA

Povinnost má je tedy předně tam podporovati, kde hlad a bída jest větší!

Jan Luštinec

Jan, Count of Harrach and the Glassworks in Nový Svět

Therefore, it is my duty to aim my support there where hunger and poverty are more severe!

Abstract: The article concentrates on history of the glassworks founded by the aristocratic family Harrach at the foothills of the Giant Mountains (Krkonoše) in the time of Jan, Count of Harrach. Attention is paid to Harrach's particular activities and to his support of the glasswork industry, to the economy profits and earnings and to the marketing of the glass products. Activity of the most famous glassblowers-artists thanks to whom the glassworks' products achieved international acknowledgement and appreciation crowned with the topmost awards are also not omitted.

Keywords: history of czech glassworks – Jan Count of Harrach – 19th century – Czech Lands – Harrachov town

Harrachův vztah k nejvyšším českým horám tvoří výraznou a neobyčejně cennou kapitolu jeho košatého života. Krkonoše skutečně miloval. Ve své korespondenci mnohdy hovoří o *našich* horách, *naši* Jizeře, *naši* Jilemnici a stopy jeho ušlechtilého vztahu najdeme na mnoha místech zejména jejich západní části, tedy na území bývalého Harrachova jilemnického velkostatku.

Dbal o zdokonalení silniční dopravy a rozšíření železniční sítě, k mimořádné úrovni pozvedl zdejší lesní hospodařství, napomáhal rozmachu turistiky jako vítané ekonomické posily horalů. Jeho přístup k horám velmi dobře charakterizuje jeho korespondence: 10. 7. 1883 v reakci na žádost Marie Červinkové-Riegerové o pomoc při budování feriálních osad, aby pražské děti mohly pobýt na zdravém vzduchu, odpovídá: „... *Mám sice chudého lidu na statcích svých dosti a věru děti tohoto lidu ku příkladu na Krkonoši, ačkoli na zdravém vzduchu, předce ještě větší nouzi trpí než děti ve městě. Povinnost má je tedy předně tam podporovati, kde hlad a bída jest větší! Proto mi nelze také na horály naše zapomenout...*“¹ 18. července 1900 píše z jilemnického zámku Františku Ladislavu Riegrovi mimo jiné: „*Namáhavá práce na Krkonoších mě poutá zde – chci dokud mi Bůh popřeje sil dostatečných za zvelebení našich hor přispívati zakládáním závodů průmyslových na naši Jizeře, kde (j)sme dráhu železní si postavili.*“²

Podívejme se podrobněji na Janův vztah k novosvětské (harrachovské) sklárně. Zrcadlí se v něm podobně jako v jiných oblastech jeho činnosti nejen Harrachovy vynikající organizační schopnosti, ale též silné sociální citění i vřelý vztah k vlasti.

Malou holbičku si zde vyfoukl hrabě už v patnácti letech a nechal ji opatřit nápisem: „*Faukaná v Nowym Světě dne 20. srpna 1843 od Jána hraběte z Harracha*“.³ Jeho zájem o výrobu skla se neustále prohluboval a posléze byl schopen do výroby a její organizace výrazně a kvalifikovaně zasahovat.

Začátek jeho působení ve sklárně byl poznamenán tragickou událostí. V noci z 30. na 31. prosince 1862 modernizovaný a prosperující podnik vyhořel. Škody se odhadovaly na 6–8 tisíc zlatých. Na přání hraběte se okamžitě započalo s obnovou. K navázení stavebního dřeva byli využíváni i silnější brusari a skláři. Zakázky zatím vyřizovala Josefina huť a sklárna Karlstalu. Již 6. února 1863 byla výroba obnovena!⁴ Sklárna se stala pevnou součástí Janova hospodářského programu, jehož cílem nebylo jen zvýšení výnosu velkostatku, ale celkové povznesení kraje.

Karel Adámek vzpomíná na Harrachova slova, jež mu řekl při debatě na zemském sněmu: „*Musíme vynikati prací kulturní a také hospodářskou, jinak by si nás jiní národové nevážili. Proto také udržuji své hutě v Novém Světě, které se sice nevyplácejí, které však udržují a šíří chvalnou pověst českého sklářství ve všech kulturních zemích i za oceánem.*“⁵

Řadu zásadních sklářských návrhů schvaloval Harrach svým podpisem. Dobře rozpoznával kvalitu svých zaměstnanců a dokázal je i náležitě ocenit. Jako člen mnoha hospodářských spolků i podnikatel vnímal sklářský průmysl vždy v širokých souvislostech a dokázal jej v dobách krize významně finančně sanovat. Jako vlastenec oproštěný od nacionalismu propagoval nutnost smíření a spolupráce obou

¹ Literární archiv Památníku národního písemnictví, fond Marie Červinkové-Riegerové. Korespondence přijatá od Jana hr. Harracha.

² Literární archiv Památníku národního písemnictví, fond František Ladislav Rieger. Korespondence přijatá od Jana hr. Harracha.

³ Krkonošské muzeum v Jilemnici, inv. č. H 460.

⁴ *Gedenk-Buch Erlaucht von Harrach'schen Glasfabrik Neuwelt*, s. 25–26. Archiv Uměleckoprůmyslového musea v Praze.

⁵ ADÁMEK, Karel. Památce Jana hr. Harracha, *Časopis Musea Království českého* 84, 1910, s. 356. V otázce rentability Adámek poněkud přehání. I když nechyběla ani v této době krizová období, najdeme i periody ekonomicky velmi světlé.

„národních kmenů“ a to, co se nepodařilo prosadit v celostátním měřítku, dokázal uskutečnit alespoň na svých statcích. Panovala zde skutečná rovnoprávnost Čechů a Němců a novosvětská sklárna toho zůstává pěkným dokladem.

K dobré atmosféře sklárny nesporně přispívaly také slavnosti u příležitosti významných úspěchů sklárny či jejich zaměstnanců. V roce 1889 propůjčil císař František Josef I. nejstaršímu zaměstnanci Antonu Schierovi za více jak šedesát let práce pro podnik vyznamenání v podobě stříbrného kříže za zásluhy (Verdienstkreuz) a ve sklárně poté následovala okázalá oslava za účasti hraběte Jana. Ten udělil při této příležitosti pracovníkům podniku 63 cen s finančními prémie a do penzijního fondu brusičů a malřů přispěl částkou 300 zlatých, do penzijního fondu sklářů pak 200 zlatými. Nechybělo ani řádné občerstvení. Snědlo a vypilo se 1420 párů křenových párečků, 110 kg šunky, po 120 kg telecího a vepřového masa, 100 kg sýra, 60 bochníků chleba, 60 láhví rumu na grog, víno a 34 a 1/2 hl piva.⁶

Janovo úsilí o propagaci skla dokládá řada jeho aktivit. Vynikající zkušenosti získal při organizaci výstav – opakovaně byl pověřován přípravou rakouských oddělení na světových výstavách, velkou zásluhu měl také o Jubilejní zemskou výstavu v Praze roku 1891. Jeho vlastní expozice bývaly vytříbené a zpravidla již na první pohled velmi zaujaly. Jmenujme jen namátkou prezentaci skla v Londýně (1862), v Antverpách (1885) či neobyčejně oceňovaný Harrachův pavilon a expozici skla v ústředním pavilonu na Jubilejní zemské výstavě v Praze.⁷ Zmínku si zaslouží fakt, že na řadě zahraničních výstav nechal vlastenecký hrabě vedle popisek ve světových jazycích umístit i texty v češtině. „Vzorný kavalír český, hrabě Jan Harrach, vystupuje i jako jediný velkopřemyslník na výstavách cizozemských ryze vlastenecky, reprezentuje tak často samojediný důstojně průmysl český. Také na výstavě Antverpské vystavil proslulé výrobky svých velikých skláren v Novém Světě, opatřiv je nápisy českými.“⁸ Na sklonku Janovy éry fungovaly sklady novosvětského skla v Praze, Karlových Varech, Vídni, Budapešti, Petrohradě, Moskvě, Berlíně, Chicagu a sklo se vyváželo do mnoha zemí světa.

Také ostatní tisk, a zdaleka nejen český, projevoval o Harrachův podnik i jeho výrobky zájem a nešetřil chválou: „Sklárny Novo-Světské mají nemalou úlohu chtějíce vyhovět všem zákazníkům, neboť vyrábí se ročně mnoho tisíc předmětů, jichž doba trvá pouze jednu sezonu – léto neb zimu, a které opět novinkami nahrazeny býti musí. Kupci z celého světa dostávají se osobně na Nový Svět a první otázka jejich bývá: 'Co máte letos nového?' Každý z nich pak vyhrazuje si zvláště předměty, které pouze jemu dodávány býti mají, – a jen když se vyhoví všem těmto požadavkům a jest dostatek nového zboží, objednává takový velkokupec a přichází příštího roku opět, neváhaje podstoupiti cestu i mnoha tisíc mil. (...)⁹

V čele podniku se střídaly osobnosti mimořádných kvalit. Roku 1876 převzal vedení sklárny po mnoha stránkách neobyčejně zdatný Mathias Kralík pocházející ze slavné šumavské sklářské rodiny. Po pěti letech úspěšné práce odešel do rodinného podniku v Lenoře. V roce 1884 se stal ředitelem sklárny vynikající Bohdan Kadlec (např. na světové výstavě v Paříži roku 1889 obdržel stříbrnou medaili) a vedl ji až do roku 1900. O rok později (1901) byl na jeho místo ustanoven Johann Mallin a setrval v této funkci až do roku 1913.

Sklárna za hraběte Jana ve druhé polovině 19. století produkovala sklo světové úrovně. Zásluhu na tom měla vedle schopných ředitelů též celá řada dalších vynikajících osobností. V letech 1881–1900 působil jako návrhář podniku Josef Petříček (jen rok po nástupu do funkce obdržel na výstavě v Terstu stříbrnou medaili, 1889 v Paříži medaili bronzovou) a sledoval především historizující linii sklářské výroby, která pro svou oblibu přežívala dlouho do 20. století. Kmenovým výtvarníkem firmy se v letech 1900–1917 stal žák Vojtěcha Hynaise Julius Jelínek (1874–1918), oceňovaný na světových výstavách v Paříži a Saint Louis (1904). Jeho mimořádnou úroveň dokládají dochované obrazy „v barvách jemných nuancí s pelem takřka motýlím“,¹⁰ vystavené dnes v zámeckých expozicích Krkonošského muzea v Jilemnici. Již v závěru 19. století se začínala prosazovat secese a s ní i externí spolupracovníci zvučných jmen – Carl Lederle, Jan Koula, Jan Kotěra a další.

Hrabě Jan bedlivě sledoval naše i světové technické novinky a ještě ve vysokém věku je dokázal prosazovat. Sklárna procházela modernizací a dokázala držet krok s nejnávštěvnějšími podniky té doby. V roce 1872 byl zaveden regenerativní otop uhlím, v roce 1882 byla zbudována nová chladicí pec na uhelný otop. V polovině 90. let 19. století vznikl nový prostorný trakt, kam byly přeneseny rafinérské provozy a roku 1900 zde zahájila provoz moderní elektrifikovaná brusírna poháněná Francisovou turbínou.

Vyrábělo se luxusní duté sklo v historizujícím stylu. Výbornou úroveň vynikalo sklo malované, velké obliby dosáhlo sklo hutnický tvarované. Od konce století se na některých výrobcích objevuje signatura „Harrach“, odleptávaná na sklovině či malovaná barvou. Dochované vzorníky, uložené dodnes v Harrachově, ukazují obrovskou šíři produkce, invenci tvůrců i rozsah klientely. Mezi zákazníky nechybí královské dvory, přední šlechtické rody, hotel Sacher ve Vídni a bezpočet dalších.

Pamatováno bylo i na zaměstnance – v roce 1871 byl postaven velký dům pro rodiny cizích sklářů. Počet zaměstnanců v té době dosahoval impozantních počtů. V sedmdesátých letech tu pracovalo 320–350 osob, v osmdesátých letech již kolem 500 lidí. V roce 1900 se výrobky zušlechťovaly v sedmi brusírnách, 22 malířských a 10 ryteckých dílnách.¹¹

⁶ Gedenk– Buch, op. cit., s. 36–50.

⁷ Sto let práce. Zpráva o všeobecné zemské výstavě v Praze 1891. Na oslavu jubilea první průmyslové výstavy roku 1791 v Praze. V Praze: nákladem Výkonného výboru Všeobecné zemské jubilejní výstavy, 1893–1895, s. 678.

⁸ Skelné huti a továrna hraběte Harracha v Novém Světě, Světozor 19, 1885, s. 622, vyobrazení na s. 620.

⁹ České oddělení na výstavě antverpské, Světozor 14, 1880, s. 418, obrázek na s. 412. Připomeňme, že za Janovy éry získalo novosvětské sklo na světových výstavách 11 zlatých medailí a 6 prvních cen!

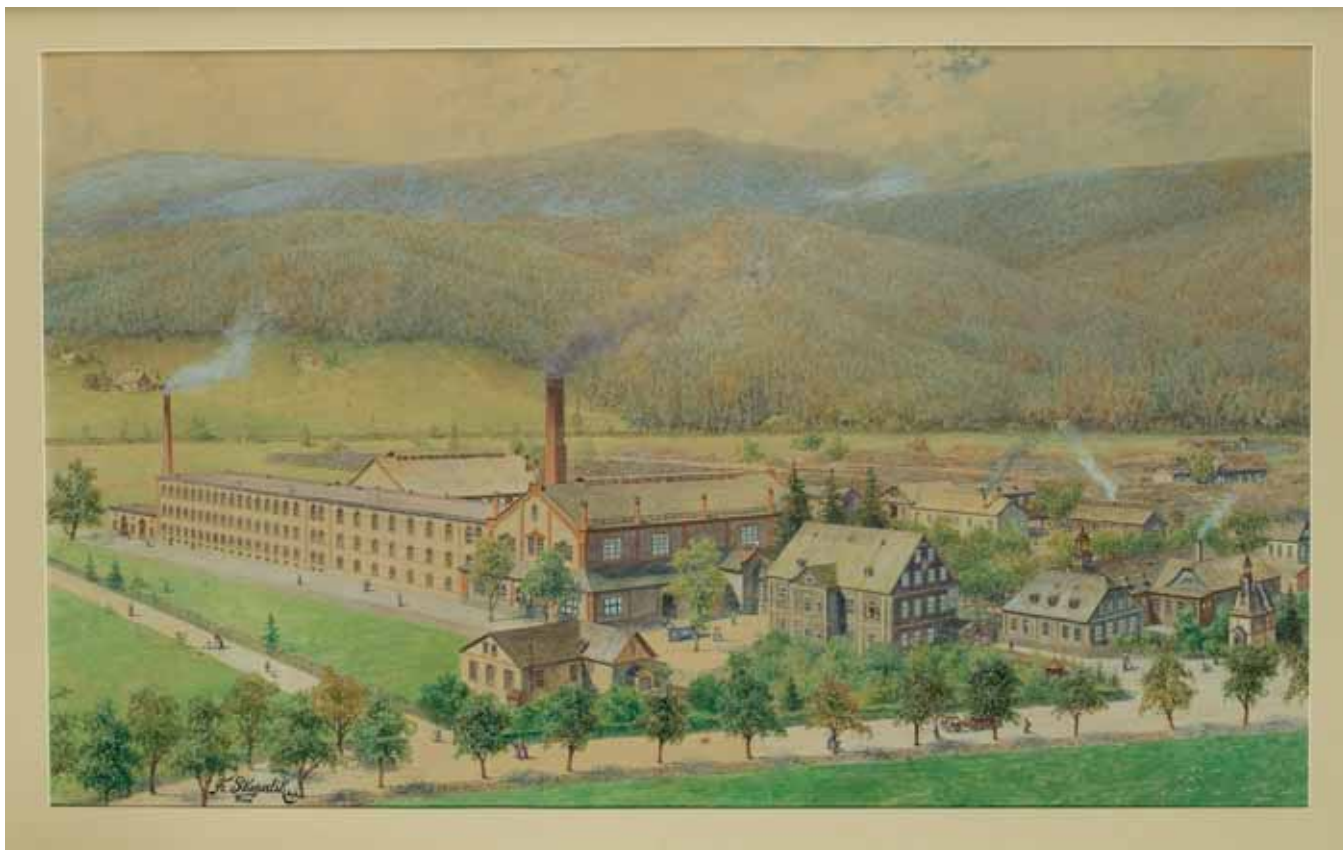
¹⁰ TOMAN, Prokop. Nový slovník československých výtvarných umělců. Praha, 1947, s. 430. Jelínek se narodil v Nechanicích a vystudoval za vydatné finanční podpory hraběte Jana.

¹¹ Sto let práce, op. cit., s. 466 (Lněničková, Winter); Harrachovské sklo. Katalog k výstavě Praha říjen – listopad 1988. Praha: Národní muzeum; Nový Bor: Crystalex, 1988, s. 31.

Zajímavá byla i přeprava skla. Balilo se do sena, případně do slámy. Výdaje za tento materiál činily v osmdesátých letech 19. století ročně asi 2200 zlatých (asi 800 zlatých za seno a 1400 zlatých za slámu), což bylo nejenom drahé, ale v neúrodných letech i nepříznivé pro chov dobytka. Roku 1885 údajně F. V. Danzer navrhl, aby byl za 700 marek (te-

dy asi 420 zlatých) zakoupen stroj na výrobu mnohem lacinější dřevité vlny, což se s úspěchem uskutečnilo.¹²

Když hrabě Jan v roce 1909 zemřel, málokdo tušil, že se právě uzavírá jedna z nejsvětějších period harrachovského působení a také ve sklárně nenávratně končí jedna z nejslavnějších epoch.

Harrachovská sklárna na Novém Světě v roce 1899

¹² *Vzpomínky Ely Hojdarové, dcery F. V. Danzera jmenovaného r. 1874 kontrolorem Harrachovy sklárny, z 15. 3. 1957. Krkonošské muzeum v Jilemnici, Harrachové, kart. 1.*

JAN HRABĚ HARRACH A MATICE ČESKÁ

Magdaléna Pokorná

Jan, Count of Harrach and Matice Česká

Abstract: The article introduces activities of Jan, Count of Harrach related to the foundation Matice česká whose leader he was for 30 years since 1861. Particular attention is paid to Harrach's financial support offered to projects at Matice česká, to importance of public representation of the foundation by Harrach, besides others, at the laying of foundation stone of the National Theatre (1868), and to his merits for construction of the new building for the National museum (opened in 1891).

Keywords: Jan Count of Harrach – Matice česká – The Czech National Theatre – The National Museum Library in Prague – Czech Lands – 19th century

Při posuzování dějin Matice české bývá kladen důraz na počátky její činnosti ve třicátých až padesátých letech 19. století,¹ ale ona – nadále úzce spjata s Národním muzeem – fungovala i v dalších desetiletích. A tehdy s ní aktivně svůj život spojil také Jan Nepomuk František hrabě Harrach (1828–1909). Byl vychováván mj. dvěma osobnostmi, které se později staly pilíři Národního muzea – Janem Erazimem Vocelem a Jaroslavem Vršátkem, dalším z jeho českých vychovatelů byl Vendelín Grünwald. Jan hrabě Harrach se stal přesvědčeným vlastencem a ctitelem slovanské vzájemnosti. Již ve svých dvaceti letech se zúčastnil Slovanského sjezdu v Praze, speciálně se pak zajímal o Rusko a několikrát tuto zemi navštívil, poprvé tam byl se svým strýcem v roce 1849, když ten jel z pověření císaře Františka Josefa žádat cara Mikuláše o vojenskou pomoc proti vzbouřeným Uhrům. Mezi soudobou konzervativní českou šlechtou měl Jan hrabě Harrach dost výjimečné postavení, sympatizoval s měšťanskou politikou, angažoval se výrazně také ve prospěch vídeňských Čechů. Uplatnil se v obecní samosprávě, byl několikrát zvolen do zemského sněmu v šedesátých až osmdesátých letech, v roce 1879 do poslanecké sněmovny a v roce 1884 se stal členem panské sněmovny ve Vídni. Podporoval hospodářskou emancipaci českého národa. Zasloužil se o rozkvět hospodářského i odborného školství, publikoval odborné hospodářské příručky. Stál v čele hospodářských spolků, např. banky Slávie či Hospodářské jednoty pro Království české. Podporoval všestranně kulturní ambice českého národa, nejen svou činností v Matici české, jejímž členem byl od roku 1847, i ve Společnosti Národního muzea, angažoval se také ve prospěch Národního divadla a Moderní galerie.

Do výboru Společnosti Národního muzea byl zvolen na jejím valném shromáždění dne 7. března 1861. Toto valné shromáždění se konalo poprvé po pěti letech, v době, kdy byly konečně schváleny stanovy Společnosti. Ty totiž po dlouhá léta úřady odmítaly potvrdit, a tak byla činnost Společnosti i Matice české od počátku padesátých let výrazně podvázána.² Ještě před touto volbou hrabě Harrach se již mezi představiteli Matice české uvažovalo o tom, že by se jí měl brzy postavit do čela. Václav Vladivoj Tomek, jednatel Matice české při chystané Harrachově volbě v dopise svému příteli Josefu Jirečkovi, tehdy ministerskému úředníku ve Vídni, dne 14. dubna 1861 avizoval, že právě na Jana Harracha „myslímeť časem svým co kurátora Matice“.³ Dne 5. prosince téhož roku se stal hrabě Harrach v pořadí šestým kurátorem Matice české. Sám ve své úvodní řeči, když poděkoval za projevenou důvěru, zdůraznil, že využije této příležitosti, aby se jako kurátor Matice české seznámil a spřátelil s výtečnými zástupci českoslovanské národnosti. Matiční historik Karel Tiefertunk později soudil, že výbor tehdy snad mohl zvolit muže ve vědách a poměrech matičních zběhlejšího, ale sotva upřímněji smýšlejícího.... Právě po roce 1861, kdy došlo k zásadním změnám i v politickém životě monarchie, nastala nová etapa v činnosti Společnosti Národního muzea i Matice české. Byla jí pod vedením kurátora navrácena značná samostatnost.⁴

Od počátku své úřední činnosti v Matici české dbal hrabě Harrach na to, aby měla pořádek ve svých financích. Prosadil tedy, že budou včas předkládány ke kontrole každoroční účetní uzávěrky, že bude výbor Matice každou druhou středu pravidelně zasedat, aby se mohlo rozhodovat o aktuálních a důležitých záležitostech kolektivně. Jan

¹ Význam Matice české v prvních dvou desetiletích činnosti vyzdvihl ve svých pracích zejména HROCH, Miroslav. *Touha a skutečnost. Na prahu národní existence*. Praha, 1999, kde zúročil své starší výzkumy. S důrazem na dějiny muzea pak SKLENÁŘ, Karel. *Obraz vlasti. Příběh Národního muzea*. Praha, 2001. Přehlednou práci zůstává dodnes TIEFTRUNK, Karel. *Dějiny Matice české*. Praha, 1881.

² Zevrubně pojednal PROKEŠ, Jaroslav. *Z těžké doby Matice české, 1850–1860*. Praha, 1931.

³ POKORNÁ, Magdaléna a kol. *Spoléhám se docela na zkušené přátelství Vaše... Vzájemná korespondence Josefa Jirečka a Václava Vladivoje Tomka z let 1858–1862*. Praha, 2008, s. 227.

⁴ SKLENÁŘ, Karel, *Obraz vlasti*, op. cit., s. 203.

hrabě Harrach se musel ve své funkci v Matici české ovšem vyrovnávat s mnoha dalšími problémy, nejen finančními a programovými, ale také s těmi, které na ni dopadaly jako důsledek „velkých“ dějin, konkrétně s důsledky rakousko-pruské války v roce 1866.

Hrabě Harrach si uvědomoval, že z titulu své funkce bude muset do rozpočtu Matice české přispět i nad rámec běžných členských povinností. A byl i v tomto případě velkorysý. Po obnovení ústavního života v monarchii počátkem šedesátých let se v Matici české řešilo, jak docílit toho, aby bylo možné peníze z členských příspěvků v maximální možné míře využívat k hlavnímu účelu Matice, tedy k vydávání knih. Bylo rozhodnuto o změně stanov. Pokud bude mít Matice na svém účtu 100 000 zlatých, všechny další příspěvky budou využity na vydavatelskou aktivitu. Mezi ty členy Matice, kteří tehdy přispěli výraznou částkou, aby se oněch 100 000 co nejdříve shromáždilo, patřili čeští šlechtici a mezi nimi i Jan hrabě Harrach (částkou 500 zlatých). Obětavost projevil ale i řadový členové Matice české, připomínán je v této souvislosti tradičně písař Národního muzea Josef Alexander Dunder, který Matici české tehdy věnoval své celoživotní úspory, také 500 zlatých. Jan hrabě Harrach podpořil Matici českou i při jiných příležitostech. Uhradil schodek 11. ročníku Živy, přírodovědného časopisu, částkou 1000 zlatých a načas ji ještě zachránil. Dokázal tak být velkorysým mecenášem, ale dokázal přitom své peníze věnovat s rozmyslem, aby opravdu prospěly. Na rozmnožení celkového fondu Matice české věnoval oněch 500 zlatých, ale tam, kde odhadl, že odezva veřejnosti bude menší, daroval více. Bohužel po 12. ročníku (1864) byla ale Živa s pouhými 250 abonenty stejně zastavena.⁵ Sám byl také publikačně činný, vydal nejen hospodářské příručky, ale v roce 1867 i přehlednou práci historickou, *Chronologický přehled dějin českých* na základě Palackého díla. Z nákladu věnoval 1400 výtisků Matici české, aby si jej za příznivou cenu 30 krejcarů mohli její členové koupit.

Harrach usiloval brzy poté, co se ujal své funkce, také

o to, aby Matice česká vydala důkladný český atlas. Vzhledem k náročnosti takového projektu se nabídl, že o této záležitosti bude jednat se specializovaným kartografickým ústavem v Gothě. V roce 1863 se ještě nepodařilo projekt realizovat, nedospěl k cíli ani v roce 1869, protože vyžadoval velký finanční náklad.⁶

Jako zástupce Matice české oslovil Jan hrabě Harrach českou veřejnost dne 16. května 1868 při slavnosti k položení základního kamene k Národnímu divadlu, na události, která je označována za největší českou národní slavnost 19. století: „*Matice česká a ostatní české spolky literární blahorečí dnešnímu dni, kdy kámen základní se klade k budově Národního divadla. Necht' i kameny tyto vzdorují odporům jako vzdorovala útiskům všelikým řeč česká. Budova Národního divadla stůj pevně a buď vždy útlukem a záštitou největším statkům lidským, vzdělanosti a osvětě. Vzhůru ať se nese divadlo naše ku rozkvětu řeči a literatury české. Za právo a zdar, za slávu jazyka českoslovanského!*“⁷

Jan hrabě Harrach se nezasloužil pouze o Matici českou, ale o Národní muzeum jako celek, stál mu jako prezident Společnosti Národnímu muzea, zvolený 16. března 1889, v čele a kvůli tomu také opustil funkci kurátora Matice české, v níž jej vystřídal jeho dlouholetý zástupce Václav Vladivoj Tomek. Harrach byl spolu s Františkem Ladislavem Riegrelem hlavním aktérem při prosazení výstavby nové muzejní budovy na Václavském náměstí⁸ a pochopitelně pak při jejím slavnostním otevření 18. května 1891.

Příležitostí vzdát hraběti Harrachovi hold za jeho zásluhy o muzeum se staly jeho 80. narozeniny, které oslavil v roce 1909. Děkoval za velké uznání i uspořádanou slavnost slovy: „*Já nejednou již vyslovil, že se cítím s naším Muzeem takřka jako jedno tělo a již od počátku své veřejné působnosti při Matici české snažil jsem se, aby se Muzeum stalo chloubou národa a české naší vlasti.*“⁹

Jan hrabě Harrach slíbil, když byl zvolen kurátorem Matice české, že bude dělat vše proto, aby se stal jejím pravým starostou ... a to také po třicet let ve funkci zodpovědně plnil.¹⁰

⁵ Tamtéž, s. 244.

⁶ MENČÍK, Ferdinand. *Jan hrabě Harrach. K 70. narozeninám*. Praha, 1898, s. 15–16.

⁷ Tamtéž, s. 22. Obecně k slavnosti položení základního kamene k Národnímu divadlu viz ŠIMA, Karel. *Kultura českých národních festivit v 60. letech 19. století*. Disertační práce. Praha: Univerzita Karlova – fakulta humanitních studií, 2009.

⁸ Karel Adámek vydal několikadílný text Památce Jana hr. Harracha v muzejním časopise v letech 1911; zde upozorňuji pouze na pasáž týkající se výstavby muzejní budovy a správy muzea v 90. letech: ADÁMEK, Karel. *Památce Jana hr. Harracha*, Časopis muzea Království českého 84, 1910, zejména s. 358–361; SKLENÁŘ, Karel. *Obraz vlasti*, op. cit., s. 275–276.

⁹ [Čeněk ZÍBRT] Ovace Janu hraběti Harrachovi v Museu království Českého, Časopis muzea Království českého 83, 1909, s. 192.

¹⁰ Tento příspěvek je rozšířenou podobou proslovu, který zazněl při odhalení panelu Jana hraběte Harracha v Jilemnici dne 23. května 2014.

ZPRÁVY Z MATICE ČESKÉ, SEKCE SPOLEČNOSTI NÁRODNÍHO MUZEA

Zpráva o činnosti Matice české v roce 2014

Matice česká se v roce 2014 více zviditelnila v některých krajích České republiky, a to především zásluhou své výstavy. Tato výstava pod názvem *Matice česká a Národní muzeum*, původně připravená do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR v roce 2013, se totiž v roce 2014 stala putovní. Nejdříve se představila veřejnosti v prostorách Městské knihovny v Novém Městě nad Metují (3. 6.–28. 6.), následně v Jihočeské vědecké knihovně v Českých Budějovicích (1. 9.–27. 10.) a nakonec ve Vědecké knihovně v Olomouci (18. 11.–31. 12.). Na všech výše uvedených místech se setkala s živým zájmem veřejnosti, byla i častým cílem návštěv středoškolských studentů.

Úspěšně pokračoval i projekt *Čeští spisovatelé v regionech ČR*, jehož výstupem jsou v roce 2014 informační panely v pěti lokalitách. Jako první byl v sobotu 17. května odhalen informační panel před rodným domem Ferdinanda Břetislava Mikovce ve Sloupu v Čechách. Matice česká zde zároveň veřejně vyhlásila sbírku na generální opravu náhrobku F. B. Mikovce na zdejší hřbitově. Finanční prostředky na opravu díky vedení obce, Vlastivědnému spolku Českolipska, kastelánovi hradu Sloup, Klubu Za starou Prahu a několika členům Matice české se podařilo ve velmi krátké době shromáždit, takže kompletní rekonstrukce náhrobku mohla být dokončena již v září 2014. Za účasti příslušníků české šlechty, zástupce Ministerstva kultury ČR a vedení města Jilemnice proběhlo v pátek 23. května 2014 odhalení panelu Jana Nepomuka Františka hraběte Harracha, který předsedal Matici české v letech 1862 až 1890, před budovou gymnázia v Jilemnicích. K odhalení došlo v rámci celodenních městských oslav, v jejichž rámci se uskutečnila i pietní vzpomínka v rodové hrobce Harrachů v Horní Branné, kde také zástupci Matice české položili květiny. V sobotu 7. června 2014 byl slavnostně odhalen na budově Spolkového domu na Husově náměstí v Novém Městě nad Metují za účasti vedení města informační panel, připomínající katolického kněze, historika a velkého českého vlastence Jana Karla Rojka, a zároveň proběhla vernisáž výstavy *Matice česká a Národní muzeum* v novoměstské knihovně. K dobré reprezentaci Matice české v Novém Městě nad Metují výrazně přispěli Vladimír Klofáč a Markéta Mrázková, která je i autorkou textu na informačním panelu. V rámci každoročních Hrubínových Lešan proběhlo před místní základní školou odhalení panelu Františka Hrubína, kde vedle recitačního pásma žáků místní základní školy vystoupila i Iva Málková, autorka informačního textu na panelu, která seznámila přítomné se vztahem Františka Hrubína k Lešanům. Další dva panely – Jiří Stanislav Guth-Jarkovský od Dalibora Dobiáše pro Rychnov nad Kněžnou a Zdeněk Kalista od Renaty Ferklové pro Benátky nad Jizerou, jejichž výroba proběhla také v roce 2014, budou osazeny v nejbližší možné době. Jejich vznik by nebyl myslitelný bez úzké spolupráce s Památkem národního písemnictví. Jako reklama činnosti v rámci ČR posloužil i článek Pavla Muchky o minulosti a současnosti Matice české ve Věstníku Asociace muzeí a galerií, číslo 4, který se tematicky věnoval spolkům přátel muzeí.

Člen výboru Matice české pro zahraniční styky Dalibor Dobiáš se účastnil třetího kongresu slovanských Matic, jenž byl svolaný Maticí slovinskou k 150. výročí jejího vzniku na 4. února 2014 do slovinské Lublaně. Bylo zde mj. rozhodnuto, že v roce 2015 bude vydána publikace k dějinám a současnosti Matic.

Vedle opravy hrobu Ferdinanda Břetislava Mikovce ve Sloupu v Čechách uskutečnila Matice česká v říjnu 2014 i generální opravu hrobu Aloise Jiráska v Hronově, a to ve spolupráci s místní radnicí, Společností Aloise Jiráska a také vnukem slavného spisovatele, doc. Václavem Jiráskem.

Během roku připravila Matice česká pro své členy bohatý kulturní program. Jarní přednáškový cyklus reflektoval výročí vypuknutí první světové války – *Česká společnost a první světová válka* (Josef Tomeš: *Dusno před bouří. Atmosféra v české společnosti na jaře 1914*; Lucie Peisertová-Kořínková: *František Gellner – ztracený na frontě*; Zdeněk Hojda – Milada Sekyrková: *Polní pošta. Dopisy do neznáma*). Podzimní přednáškový cyklus představil ruralismus v českém prostředí ve 20. století – *Ruralismus v české literatuře* (Jaroslav Med: *Ruralismus v české literatuře*; Zdeněk Beneš: *Obraz venkova v české historiografii v první polovině 20. století*; Renata Ferklová: *František Křelina, Josef Knap a Václav Prokúpek – odsouzení v brněnském procesu v červnu 1952*). Také pokračoval po celý rok cyklus literárních vycházek Prahou, připravený Evou Havlovcovou a Hasanem Zahirovičem (*Betlémské náměstí a jeho literární historie*; *Po stopách bratří Čapků – Náměstí Míru bratří Čapků, Tiché území bratří Čapků, Národní třídou Karla Čapka*; *Blízko Staroměstského náměstí možná potkáme Franze Kafku*; *Za Bohumilem Hrabalem a jeho dílem po Libni*; *Jaroslav Hašek – po stopách spisovatele*; *Kde stávala proslulá Bouda – Václavské náměstí a okolí*).

Cílem Matice české je také propagovat Národní muzeum a jeho aktivity. Vedle pravidelné dobrovolnické činnosti členů v Knihovně Národního muzea je třeba zmínit systematickou propagaci aktuálních výstavních projektů Národního muzea. Na začátku roku se uskutečnily tři komentované prohlídky výstav, realizované v rámci výstavního projektu *Peníze*, později i prohlídka unikátní výstavy *Země černých faraonů*. Se středověkými uměleckými díly ze sbírek Národního muzea se členové Matice české seznámili na plzeňské výstavě *Gotika v jihozápadních Čechách*. Proběhla také v režii Matice české prezentace nové knihy místopředsedy Matice české, Lubomíra Sršně *Malované drobné portréty* ve sbírkách Národního muzea a také knihy Luboše Kafky *Lidové podmalby na skle ze sbírek Národního muzea*. I v roce 2014 se uskutečnila odborná komentovaná prohlídka historických objektů (Clam-Gallasův palác), dále samostatné přednášky (Martin C. Putna: *Jan Kollár – Slávy dcera*; Martin Krummholz: *Dílo sochaře Stanislava Suchardy*) a tři autobusové výlety, z nichž červnový se zaměřil na poznání méně navštěvovaných částí Horní Lužice ve spolupráci s Maticí lužickosrbskou. Do matičního programu byly zařazeny i komponované literární pořady – *Z Povídek malostranských* a nová nastudování děl českých spisovatelů Dismanovým rozhlasovým dětským souborem.

V roce 2015 se bude činnost Matice české ještě více rozšiřovat. Dva návrhy členů výboru Matice české na vznik stálých literárně zaměřených expozic byly kladně přijaty a finančně podpořeny dotací EU: nová expozice Josefa Jungmanna v jeho rodném domku v Hudlicích u Berouna a Muzeum klasického knihařství v Rožďalovicích u Nymburka, kde vznikne i prostor na krátkodobé výstavy se zaměřením na českou knižní kulturu. Příští rok dojde i k osazení panelů na několika místech ve Středočeském kraji, jehož součas-

né vedení podporuje jejich realizaci (František Nepil – Stradonice; Julius Grégr – Máslovice; Karel Slavoj Amerling – Budeč u Zákolan). Díky dobré spolupráci s Krkonošským muzeem v Jilemnici zde bude v roce 2015 umístěn panel věnovaný spisovateli a zdejšímu rodákovi Jaroslavu Havlíčkovi, a to v souvislosti i s otevřením výstavy o Matici české, která i v příštím roce putovně navštíví několik míst v Čechách.

Pavel Muchka

Slavnostní odhalení informačního panelu, který připomíná život a dílo Jana Nepomuka Františka hraběte Harracha, proběhlo dne 23. května 2014 před budovou gymnázia v Jilemnici (zleva: Jan Luštinec, ředitel Krkonošského muzea v Jilemnici a autor textu na informační tabuli, Magdaléna Pokorná, předsedkyně Matice české, Eva Ryšavá, bývalá předsedkyně Matice české, Pavel Muchka, jednatel Matice české)

Jan Karel Rojek

* 31. 3. 1804, Litomyšl

† 11. 8. 1877, Budyně nad Ohří

Nejsem cizincem mezi vámi, neboť 32 let mezi vámi žiju; celý vikariát mne zná z mého působení duchovního co muže, který groš svůj dělil s vlastní, když se jednalo o zvelebení národnosti naší.

(Rojkovo provolání k voličům, 11. 3. 1861)

Jan Karel Rojek se narodil 31. března 1804 v Litomyšli jako jediný syn zámožných měšťanů. Jeho rodiče měli na náměstí obchod s prodejem a šenkem vína. Po absolvování piaristického gymnázia a filozofického institutu v Litomyšli studoval teologii v Hradci Králové. Tehdy mu zemřel otec, teprve padesátiletý. Matku si vzal později Rojek k sobě, zemřela v Novém Městě nad Metují v roce 1853 a je pohřbena na zdejším hřbitově u Všech svatých. V roce 1827 byl J. K. Rojek vysvěcen v Chrásti na kněze a nastoupil na své první místo kaplana v Polné, později v Krucemburku. Hornatá a chladná krajina však nesvědčila jeho zdraví a v roce 1829 musel odjet domů na léčení.

Znak na dopisech děkana Rojka (Děkanství Nové Město nad Metují)

Po zotavení byl v červenci 1829 přeložen do Nového Města nad Metují.

Působil nejen jako kaplan, ale především jako národní buditel. Zprvu šlo o propagaci, distribuci a půjčování české literatury školní mládeži i dospělým farníkům (často zdarma a na vlastní útraty) a o zřízení školní knihovny. V roce 1832, kdy vypukla epidemie cholery, pomáhal Rojek ze všech sil – návštěvami i finančně. V závěru roku odkoupil od prvního ředitele ochotnického souboru, kupce Ferdinanda Venclíka, zařízení divadla. Výtěžky z představení byly odevzdávány do chudinského fondu města, který založil krátce předtím. Dochoval se i Rojekem sepsaný seznam rekvizit, pod jeho vedením divadlo zahájilo činnost Štěpánkovou veselohrou *Půjčka na oplátku*.

J. K. Rojek byl nadšený badatel, zkoumal historické památky regionu, procházel archivy měst a panství, církevní archivy, farní matriky. Vypracoval řadu rodokmenů zdejších měšťanských rodů. Uspořádal hudební archiv pro novoměstský děkanský kůr, získal i vzácný zpěvník novoměstského literátského kůru, *Graduál český*. Stal se prvním významným historikem tohoto kraje. Už ve svých třiceti čtyřech letech byl za zásluhy jmenován čestným měšťanem Nového Města nad Metují.

V roce 1839 byl Rojek přeložen biskupskou konzistoří do nedalekých Bohuslavic, kde pak působil až do roku 1850. Dal tam opravit kostel, zakoupil nové varhany, zřídil knihovnu. Vynikajícím počinem byla tzv. bohoslavická sympozia – vlastenecká setkání, probíhající za účasti Rojkových přátel. Celoživotním přítelem mu byl dobrušský kněz Josef Mnohoslav Košťálap. Zapojovali se spolu odvázně i do politického života. V roce 1848 se oba zúčastnili Slovanského sjezdu v Praze, do něhož vkládali velké naděje. Rojek se zajímal i o život okolních obcí, pod jeho vlivem se z některých občanů stali sběratelé a písmáci. Nahořanský sedlák Jan Rydlo, povzbuzen Rojkem ke sběratelství jako osmnáctiletý, nasbíral tolik archeologických a historických památek, že otevřel ve své obci malé muzeum. V roce 1862 posvětil

Rojek v Nahořanech kapli svaté Rodiny a vybavil ji chrámovým inventářem. Dekáda Rojkova působení v Bohuslavicích přinesla své ovoce i na poli badatelském. Zkoumal kostely, zvonice, nápisy na zvoncích a náhrobcích, ohledával místa, kde dříve stály hrady nebo tvrze. Napsal stať o historii Černčic a zaslal do Muzea v Praze vzácný nález – pečetidlo Arnošta z Talmberka, prvního doloženého majitele Černčic.

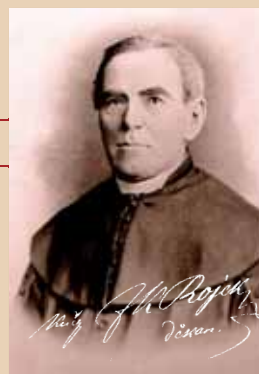
Nelze opomenout ani Rojkovo mecenášství – podporu nadaných studentů. Správně odhadl malířské nadání Josefa Ladislava Šichana, jehož byl kmotrem i učitelem. Zaplatil mu studia s tím, že až je dokončí, namaluje Rojkovu podobiznu. Vděčný Šichan jich později namaloval dokonce několik. V Novém Městě uspořádal Rojek finanční sbírku pro syna Boženy Němcové Jaroslava na podporu jeho malířských studií v Mnichově.

V září 1850 byl Jan Karel Rojek jmenován děkanem v Novém Městě nad Metují. Jeho vlastenecké činnosti se návratem do města otevřely širší možnosti, ale přinášelo to i řadu úskalí. Rozporuplnou osobností, se kterou se Rojek střetl, byl podnikavý Jan Nepomuk Lhota. Rojek, který se rozhodl ozdobit chrámy ve svém vikariátu umělecky hodnotnými obrazy, zvolil podle mínění vrchnosti nevhodný motiv hned na prvním obraze. Šlo o vyobrazení sv. Václava od Josefa Vojtěcha Hellicha, jež bylo namalováno pro kostelík na Dobeníně (u Václavic). Pozvednutá pěst rytíře Kojaty v pozadí obrazu, kde byl vymalován sněm na Dobeníně roku 1068, byla pochopena jako pobídka ke vzpouře proti vrchnosti. Následovalo udání četnickému velitelství a reakce konzistoře. Když vše utichlo, Rojek obraz do kostela přesto instaloval. Netušil, jak značně bude poškozen v roce 1866 při bitvě na Dobeníně.

I přes napjatou atmosféru pracoval Rojek dál pro své farníky a nepřestával studovat regionální historii. Publikoval v *Časopise Českého muzea*, psal do *Památek archeologických a místopisných*, stal se pod šifrou RJ autorem pěti hesel v *Riegrově Slovníku naučném*. Byl členem Matice české, Svatoboru, Jednoty sv. Víta, Dědictví svatojánského a Matice ilyrské. V roce 1857 vydal *Památky hradu, města a panství Náchoda*

Udělení čestného měšťanství J. K. Rojkovi v Novém Městě nad Metují v roce 1838 (SOKa Náchod)

Jan Karel Rojek, fotografie, 1875 (Národní muzeum)

Pomník J. K. Rojka na hřbitově v Budyni nad Ohří (foto Vl. Klofáč)

vydal Památky hradu, města a panství Náchoda i vlastníků jeho, sepsané přítelem Josefem Myslířem Ludvíkem. Rozšířil je a doplnil na základě vlastního bádání, protože Ludvík zemřel před dokončením díla. Rojek přes spory s Ludvíkovou rodinou odevzdal v souladu se svým svědomím práci dokonale a ucelenou. Zanechal také množství cenných opisů a výpisů archiválií – excerpta z archivu opočenského panství, opisy paměti týkajících se kláštera v Doksanech (i s mapami), přepisy městských a cechovních privilegií... Jeho práce jsou většinou dochovány jen v rukopisech: *Matriky opočenská a novoměstská*, *Přehled dějin Nového Města nad Metují*, *Obrazy z dějin Nového Města nad Metují*. V roce 1857 se stal Rojek biskupským vikářem a okresním školdozorcem, roku 1861 byl zvolen poslancem okresu novoměstského, náchodského a opočenského. Brzy byl za své zásluhy jmenován čestným občanem v Dobrušce, Opočně, Červeném Kostelci i jinde. Neustálé spory s mocnými vyvrcholily tím, že vrchnost nakonec Rojka v roce 1862 z Nového Města vyštvala, když záměrně nedala opravit budovu děkanství. Tehdy se rozhodl pod tlakem okolností a ze zdravotních důvodů odejít do Budyně nad Ohří. Další patnáct let života zasvětil práci kněze a bádání historika v tamním regionu. Zemřel v srpnu 1877 v Budyni nad Ohří, kde je i pochován. Představme si vysokého nesmlouvavého kněze s hustým obocím a vážným výrazem, který svou pílí, oddaností Bohu a národu, ale především láskou k lidem, vykonal tolik dobrého pro občany tohoto města a okolí. Připomínejme si i dnes s vděčností tohoto obdivuhodného člověka, který sice nebyl novoměstským rodákem, ale věnoval tomuto kraji nejlepší roky svého života.

Mgr. Markéta Mrázková

Zřizovatelé: Národní muzeum – Matice česká, sekce Společnosti Národního muzea, ve spolupráci s městem Nové Město nad Metují – květen 2014

Typografie, tisk: FAST reklamní studio s. r. o., Praha 10

Kontakt: Matice česká, Václavské náměstí 68, 115 79 Praha 1, tel. 224 497 333, matice_ceska@nm.cz.

* 2. 11. 1828, Vídeň

† 12. 12. 1909, Vídeň

Jan Nepomuk František hrabě Harrach

Hrabě Harrach je všestranně a zcela neobyčejně činným mužem, a kdekoli zasadil sílu svou, zasadil ji s prospěchem. Jan hrabě Harrach je šlechtic nejen rodem, nýbrž i duchem a citem.

(Jan Neruda, Humoristické listy, 1885)

Patří k nejvýznamnějším představitelům naší aristokracie druhé poloviny 19. století. Zasloužil se o rozvoj našeho politického, hospodářského i kulturního života.

Narodil se jako syn vzdělaného, vlastenecky orientovaného Františka Arnošta hraběte Harracha a jeho manželky Anny Marie Terezie, rozené princezny z Lobkowicz. Jisté i to se stalo příčinou, proč hrabě Jan záhy začal zvýšenou měrou počítovat své české kořeny. Rozhodující vliv však na něj měl vlastenecký trojlístek jeho vychovatelů: Jan Erazim Vocel, Vendelín Grünwald a Antonín Jaroslav Vrtáko.

Již roku 1848 se mladý šlechtic spolu s otcem účastnil Slovanského sjezdu v Praze. O rok později vstoupil do armády. Po necelých osmi letech aktivní služby opustil, neboť se připravoval na sňatek s Marií Markétou z Lobkowicz. Těšil se také na nově zakoupený velkostatek Konárovice u Kolína.

V padesátých letech 19. století se začal hrabě Harrach intenzivně věnovat osvětě v oblasti zemědělství. V roce 1863 založil ve Stěžeřech na Královéhradecku rolnickou školu. Psal dokonce spisky pro šlechtice poněkud neobyčejně, například *Krátké naučení o důležitosti dobytka dojného, kterak dlužno rozumně jej chovati a jakých vad se vystrhávati* (1864).

Holbička s nápisem „Faukand w Nowym Swiętę dne 25. srpna 843 od Jána hraběte z Harracha“ (Krkonošské muzeum v Jilemnici)

Dobře si uvědomoval, že české výrobky musíme také náležitě prezentovat. Účastnil se jako zástupce monarchie několika zahraničních světových výstav a bohatě zkušenosti využil během příprav Jubilejní zemské výstavy v Praze v roce 1891.

Prispěl k rozvoji českého průmyslu. Stal se předsedou České hedvábnické jednoty, Českého spolku pro vývoz a přívoz, banky Slávie i dalších institucí. Své předsednictví nechával nikdy jen jako čestnou formalitu a do dění zasahoval odbornou prací, vahou své osobnosti a nezdíka i velkorysou hmotnou pomocí.

Výrazně se exponoval také v českém politickém životě. V roce 1865 vstoupil jako poslanec do zemského sněmu, o pět let později do říšské rady a roku 1884 se stal členem panské sněmovny. Přesvědčením byl austroslavista blízký názorům Františka Ladislava Riegra. Na rozdíl od něj však působil více jako vykonavatel než tvůrce národní politické koncepce, avšak v mnoha názorech si podržel osobitost. Jeho nenaplněným snem zůstalo založení nové konzervativní strany. Dobře si uvědomoval, že mnohonárodnostní podunajská monarchie může fungovat pouze na základě rovnoprávného přístupu ke všem zde žijícím národnostem. Své konzervativní názory shrnul do titlu publikace *Spása Rakouska* (1865). Vyjádřil tu zásady, od nichž se během svého dalšího života příliš neodchyloval.

Zásluhy hraběte Harracha o rozmach českého kulturního života považujeme za zcela mimořádné. Jako kurátor Matice české (1862–1890) podporoval intenzivně vydávání české literatury. Spolupracoval například s Karlem Jaromírem Erbem, jenž na jeho popud a s jeho peněžní podporou mohl v roce 1864 vydat potřeby a v doplnění podobě *Prostonárodní písně a říkadla*, jak je známa *Chronologický přehled dějin českých* určený české mládeži a tisíc čtyři sta výtisků věnoval Matici české. Jako její představitel v následujícím roce slavnostně poklepal na základní kámen Národního divadla. Zasloužil se také o postavení muzejní budovy na Václavském náměstí v Praze, o její výzdobu a její uvedení do provozu. V roce 1890 byl zvolen prezidentem Společnosti Muzea Království českého a zůstal jím až do své smrti.

Učinně přispěl také k vybudování pražského Národního divadla. Po krátkou dobu působil jako jednatel Sboru pro zřízení této scény a v době nepřítomnosti předsedy Karla Schwarzenberga jej fakticky vedl. Dokládá to i skutečnost, že kancelář sídlila v Harrachově pražském paláci. Vídeň se takové „ultračeské“ aktivity několika českých šlechticů příliš nezamlouvaly a ozývaly se požadavky, aby přední z nich (Harrach, Schwarzenberg, Clam-Martinič) složili své důstojnické hodnosti. Posléze obdrželi z Vídně přímý pokyn, aby ukončili svou činnost v čele Sboru. Po konzultacích s některými představiteli české politické reprezentace, například i s Františkem Palackým, příkazu uposlechli.

V souvislosti s podporou divadla vypsal hrabě Jan Harrach roku 1861 soutěž o „dvě nejlepší české opery a náležitě texty k nim“. Roku 1866 získali hlavní cenu Smetanovi *Braniboři v Cechách*. Skladatel obdržel mimo jiné odměnu ve výši 600 zlatých.

V čase prvního otevření Národního divadla publikoval Harrach v časopise *Osvěta* brilantní studii o neutěšených poměrech početné české menšiny ve Vídni. V součinnosti se Slovanskou besedou, v jejímž čele stál, a spolkem Komenských založil ve Vídni českou školu, vymohl konání bohoslužeb v čestině a výrazně oživil zdejší spolkový život. Jen na zakoupení českého kostela věnoval částku 200 000 korun! Označte *otec vídeňských Čechů* mělo v té době hluboký smysl a charakterizovalo vztah hraběte k české menšině.

Věrovaná chvalořeč Jaroslava Vrchlického na hraběte Harracha, která vyšla tiskem v roce 1893, dokládá jeho mimořádný význam pro český život ve Vídni (Krkonošské muzeum v Jilemnici)

Krkonoše hrabě Jan miloval. Již v roce 1860 zavedl na svém velkostatků české úřadování. Značnou pozornost přirozeně věnoval svému podnikání. Zdokonaloval také krkonošské komunikace včetně turistických. Západní hřebeny zpřístupnila dnešní Harrachova cesta, vybudovaná v letech 1876–1879, vedoucí z Harrachova údolím Mumlavy k Labské boudě a do Špindlerova Mlýna. Poté následovaly další komunikace. Roku 1889 stál u zrodu jilemnického odboru Klubu českých turistů. O tři roky později byl pro mimořádné zásluhy jako první jmenován čestným členem KČT. Hospodářský nebo turistický rozmach západních Krkonoš by nebyl myslitelný bez dobrého vlakového spojení. I tady hraběti Janovi náležel podstatná zásluha na vybudování místní dráhy z Martinic v Krkonoších do Rokytnice nad Jizerou. Vědom si významu turistického ruchu, dal postavit na Žalém roku 1890 restauraci a o dva roky později charakteristickou kamennou rozhlednu, kterou s oblibou navštěvujeme dodnes. Rozmachu turistiky hrabě napomohl i tím, že v roce 1892 dal přivést na Jilemnicko první lyže, a bezděky tak z Jilemnice učinil kolébku českého lyžování.

Dobře si uvědomoval, že horskou přírodu musíme chránit. Roku 1904 zřídil v Labském dole na severním svahu Krkonoše první krkonošskou přírodní rezervaci o rozloze přes 60 ha.

K Jilemnici měl hrabě Harrach vřelý vztah. Jilemničtí jeho lásku dokázali většinou náležitě ocenit a roku 1861 ho jmenovali svým čestným měšťanem.

Výraznou pracovní aktivitu si hrabě Harrach udržel téměř do konce života. Zemřel ve Vídni, pochován je v rodinné hrobce v Horní Branné u Jilemnice. PaedDr. Jan Luštinec

Portrét Jana Nepomuka Františka hraběte Harracha od Františka Ženíška, olej na plátně, 1896 (Národní muzeum)

Dopis ze 13. května 1863, v němž hrabě Harrach prosí Františka Palackého o posouzení svého Chronologického přehledu dějin českých. Harrach připravoval tuto publikaci, oprávněně se o Palackého Dějiny, pro českou mládež (Památník národního písemnictví)

Zřizovatelé: Národní muzeum – Matice česká, sekce Společnosti Národního muzea, ve spolupráci s Krkonošským muzeem v Jilemnici (Správa KRNP) a městem Jilemnice – květen 2014
Typografie, tisk: FAST reklamní studio s. r. o., Praha 10

Kontakt: Matice česká, Václavské náměstí 68, 115 79 Praha 1, tel. 224 497 333, matice_ceska@nm.cz.

Jiří Guth-Jarkovský v době, kdy se stal ceremoniářem T. G. Masaryka. Fotografie z ateliéru Langhans (Památník národního písemnictví).

Jiří Stanislav Guth-Jarkovský

* 24. 1. 1861 Heřmanův Městec † 8. 1. 1943 Náchod

Tvůj obraz, Rychnov, obraz klidného, vážného gymnazijního města, žijícího tak trochu v závětrí s patriarchálním svým přimyslem soukenickým, ale už se valně probouzejícího do nového českého ruchu, vryl se mi do paměti tak, jako písmo do tvrdého kamene je vydlabáno. Nic, až do poslední chvíle mého žití, nesmaže ostré jeho kontury, pořád jasných barev...
(Paměti, 1929)

Středoškolský profesor Jiří Guth v roce 1891. Fotografie z ateliéru H. Fiedler (Památník národního písemnictví).

Autor *Společenského katechismu*, jeden z průkopníků olympijského hnutí, propagátor sportu, cestování a turistiky a všestranný spisovatel se narodil jako Jiří Guth 24. ledna 1861 ve východočeském Heřmanově Městci v rodině Karla Gutha, úředníka na panství knížete Kinského. Poté, co otec odešel do penze, se manželé Guthovi i s dětmi přestěhovali do Kostecké nad Orlicí. Jiří Guth zde vychodil obecnou školu. Dalšího vzdělání se mu dostalo na piaristickém gymnáziu v Rychnově nad Kněžnou. V Rychnově bydlel na Láni u Světelských a zde pod zámekem v Mrázů (čp. 402) a do města zajížděl i později. Svě studium pak dovršil roku 1883 na Karlo-Ferdinandově univerzitě v Praze. Doktorát filozofie zde získal jako vůbec první absolvent české části univerzity po jejím národnostním rozdělení v únoru 1882.

Bystří mladík, který se již za studii zapojil do českého spolkového života mj. v Jednotě filozofické (1882), se hned na podzim 1883 vrátil na východ Čech a nastoupil jako vychovatel synů prince z rodu Schaumburg-Lippe na zámčích v Náchodě a Ratibořicích. Kosmopolitní a přitom patriotické prostředí šlechtý zapůsobilo na Gutha vnitřní a vnější noblesou: *Sám musil jsem konati pozorování, abych se řídil podle ostatních a nezbudil zdání neohrabanosti, což zvláště pro příští mé žáky bylo by bývalo učiněné gaudium. Jen některé matčiny pokyny byly mi tady vodítkem, a to bezpečným, pak hbitost mládí.*

Vychovatel se s oběma hochy sblížil a roku 1885 s nimi odjel do soukromé školy na zámku Lancy u Zenevy ve Švýcarsku. Dvoutletá cesta do Švýcarska poskytla Jifimu Guthovi prostor pro vlastní poznávání a studium. Zdokonalil se v jazycích, čerpal z filozofické výuky na ženevské univerzitě i z ženevských knihoven. Právě ve Švýcarsku se vedle Gutha překladaatele zrodil Guth spisovatel, a to cestopisnou črtou, již v roce 1887 otiskl Svatopluk Čech v *Květech*. S mladými princy z rodu Schaumburg-Lippe navštívil Guth také Alpy a sám se vypravil na cestu do Francie, Španělska a do Afriky.

Na podzim 1887 nastoupil Jiří Guth na pražské Akademické gymnázium, kde – respektive na gymnázium v Žitné ulici a Minervě, prvním dívčím gymnáziu ve střední Evropě – setrval až do roku 1893. Především se však ponořil do pražských společenských a literárních podniků této doby. Stal se mj. členem redakce *Ottova slovníku naučného*. Jako dříve přitom neutichala Guthova cestovatelská vášeň. Projel západní Evropu a část Afriky, ale i severní Ameriku a o tyto cesty se podělil se svými čtenáři. V Paříži se přitom seznámil s Pierrem de Coubertin, který roku 1894 jmenoval Gutha do nově vznikajícího olympijského výboru.

Návrat z Ameriky v létě 1893 přinesl Guthovi další dočasné místo na reálném gymnáziu v Klatovech. Z klidné a soustředěné práce ho vytrhovaly jen další cesty. Roku 1896 se tak vypravil, při poměrném nezájmu Čechů, na první novodobé olympijské hry do Athén. Do konce svého života se Jiří Guth

zúčastnil takřka všech dalších olympiád, a to od roku 1899 jako zakladatel a první předseda Českého, později Československého olympijského výboru a od roku 1919 ve funkci generálního tajemníka Mezinárodního olympijského výboru. Jeho zásluhou mohli Češi jako národ vystupovat na olympiádách ještě před vznikem Československé republiky.

V létě 1896 získal Jiří Guth stálé profesorské místo na pražském gymnáziu v Truhlářské ulici, kde působil až do první světové války. Stabilizace existenčních poměrů mu umožnila svatbu. Roku 1897 se oženil s Annou Černou, dcerou svého gymnaziálního profesora z Rychnova nad Kněžnou. Vedle výuky překládal (mj. Karla Maye, Guy de Maupassanta či Emila Zolu) a literárně tvořil, přecházející k románovému tvaru (*Uložená haluz*, 1919). Angažoval se ve sportu a olympijském hnutí, nově i v Klubu českých turistů. Roku 1897 se stal redaktorem *Casopisu turistů* a v roce 1915 byl zvolen předsedou Klubu. Stal se též jednatelem spolku na podporu českých spisovatelů Svatobor a předsedou Anglického klubu.

Na počátku 20. století vyšla Guthova nejslavnější práce, mnohokrát vydaný *Společenský katechismus* (1914), v němž autor záročil své zkušenosti vychovatele a učitele, mimoto i aktivního a zcestovalého společníka. Nejednalo se jen o soubor strohých předpisů, nýbrž i o vtipně, provázané psané úvahy o české společnosti a o její konfrontaci s cizinou. Pro tento svůj ráz nebyl ovšem Guthův *Katechismus* přijat jednoznačně, autorovi byl dokonce vytýkán „ultramarchismus“. Jako předseda Klubu českých turistů vydal Jiří Guth vedle *Společenského* také *Turistický katechismus* (1917).

Po vzniku samostatné Československé republiky se Jiří Guth (dále Guth-Jarkovský dle jednoho ze svých pseudonymů) stal v červnu 1919 ceremoniářem T. G. Masaryka, mj. tvůrcem hradního protokolu. Na Hradě zůstal do roku 1925. Stejně jako *Katechismus* se také Guthova práce na Hradě stávala předmětem útoků. Tak například *Rudé právo* kritizovalo nově zavedený, Guthem spravovaný Řád Bílého lva: *Dosavadní praobčejný učitel slušnosti na Hradě povýšil mezi bohy. Bude pověřen organizací připravovaného Řádu Bílého lva, jenž bude mít za úkol udělat čaru mezi praobčejnými demokraty a kromobčejnými naddemokraty, jichž prsa bude zdobiti Bílý lev... Nutno dohonit Evropu!*

Nedlouho po odchodu do výslužby Jiří Guth ovdověl a roku 1931 se přestěhoval zpátky do Náchoda. Funkce, jež dosud vykonával aktivně, postupně nahrazoval funkcemi a hodnostmi čestnými (roku 1928 získal za své zásluhy o olympijské hnutí holandský Řád komturského kříže). Koncem dvacátých let doznávaly, mj. rozsáhlými *Paměti* (1929), jeho literární aktivity. Smrt zastihla Jiřího Gutha po pádu Masarykovy první republiky 8. ledna 1943 v Náchodě. Pochován je na Olšanských hřbitovech v Praze.

PhDr. Dalibor Dobiáš, Ph.D.

Jiří Guth s manželkou Annou a synem Gastonem. Fotografie z ateliéru Langhans (Památník národního písemnictví).

Vzpomínky a dojmy z cest po Alžírsku vylíčil Guth v knize *Na pokraji Sahary*, která vyšla u Jos. R. Vilímka v roce 1892 s ilustracemi Viktora Olivy (Památník národního písemnictví).

Guthova *Causerie z cest po Španělsku* vyšla v nakladatelství F. Šimáček v roce 1894 (Památník národního písemnictví).

Jiří Guth-Jarkovský na návštěvě u středoškolského profesora Jindřicha Čížka v Rychnově nad Kněžnou. Fotografie od Františka Šmíky, 1925 (soukromý archiv).

Zřizovatelé: Národní muzeum – Matice česká, sekce Společnosti Národního muzea, ve spolupráci s městem Rychnov nad Kněžnou – září 2014
Typografie, tisk: FAST reklamní studio s. r. o., Praha 10

Kontakt: Matice česká, Václavské náměstí 68, 115 79 Praha 1, tel. 224 497 333, matice_ceska@nm.cz.

František Hrubín

* 17. 9. 1910, Praha

† 1. 3. 1971, České Budějovice

... věřil jsem v životě víc na lásku než na přátelství. Když zradí láska, jednou se ta hořkost rozplyne, to nejsladší však, co z ní zůstane, už v nás zůstane navždy. Když zradí přítel, to vzácné, co na přátelství je – družnost, důvěra –, rázem zmizí, ale hořkost zůstává.

(F. Hrubín v dopise J. Seifertovi ze dne 21. 9. 1970)

František Hrubín. Fotografie Marie Sechtlová (Atelier Sechtl & Voseček).

Tvůrčí osobnost Františka Hrubína provází český literární a kulturní život od třicátých do sedmdesátých let 20. století. Básník, dramatik, překladatel, editor, filmový scenárista František Hrubín se narodil v Praze v roce 1910 a svět opustil v roce 1971 v Českých Budějovicích.

Život Františka Hrubína poznamenaly obě světové války. První prožil jako čtyřleté až osmileté dítě. Když otec narukoval, vzala matka děti a odešla ke svým rodičům do Lešan. Františka obklopila velmi kompaktní rodina a nádherná příroda. Tady zažil prvotní úžas posluchače příběhů. Krajina k němu promlouvala tajemností vůni, zvuků a tvarů. Ozvěny dodnes čteme v prózách *Doušek života* (1949), *U stolu* (1958), v básnických skladbách *Romance pro křídlovku* (1962), *Černá denice* (1967), *Lešanské jesličky* (1970).

[...] já pamatuji,
jak šel tatínek do války, a čekám, kdy
se vrátí, jde mi na pátý rok, od té doby
budu stále na něco vzpomínat a stále
na něco čekat, bát se věčně o někoho,
čekat pohromy a když přijdou zase čekat,
kdy skončí, zoufat a doufat. A co mi bude
dáno prožít, bude krunýřem, který má
chránit to dítě ve mně, jenom krunýřem,
který vyztužily láska i nevěsti,
radost i žal, a všichni, které navždy ztratím,
budou se ke mně vracet ve snách přesvědčit se,
zdali je pod ním dosud nemluvně, jež kdysi
volali mým jménem, aby se probralo
z blahého nevědomí.
(z básnické sbírky *Lešanské jesličky*, 1970)

Trojletý smíšenou školu obecnou vychodil v Lešanech, gymnázium absolvoval v Praze. Nastoupil na Filozofickou fakultu UK, v roce 1934 se ucházel o knihovnickou pozici a uspěl. Po druhé světové válce krátce působil F. Hrubín jako úředník na ministerstvu informací, spisovatelem z povolání se stal v roce 1946.

V roce 1933 vyšla v nakladatelství Melantrich Hrubínova první básnická sbírka *Zpíváno z dálky*. K nejčastěji citovanému hodnocení pro první období Hrubínovy básnické tvorby patří slova Františka Xavera Saldy: *Tichý extatik, který vidí, co uniká jiným, [...] mámnivý melodič, tím mámnivější, že melancholický zpěv jeho krve láme do zájmutí touha duchovnosti i lítost nevypoupení.*

V první polovině čtyřicátých let se intenzivně věnoval překladům dramatických textů, psal první sbírky pro děti (*Ríkajte si se mnou*, 1943), překládal verše francouzské poezie (Paul Verlaine).

Hrubín se upsal také redakční činnosti (*Kvart, Malý čtenář*). Po válce založil *Mateřádušku*, inicioval vznik *Zlatého máje*. Byl neprehlednutelný v Klubu přátel poezie.

František Hrubín byl básníkem, nebyl davovým řečníkem. Dotýkaly se ho však útoky vedené na literaturu na přelomu čtyřicátých a padesátých let 20. století. Prožil si denunciaci, když útočili na jeho *Hirošimu* (1948), na překlady z francouzské poezie. V červnu 1956 F. Hrubín odvážně promluvil na druhém spisovatelském sjezdu. Vystoupení otevřel slovy: *To, co*

zde řeknu, je mým osobním vyznáním. Veřejně se zastával básníků, jejichž jména byla vymazávána z dějin literatury. Příkladně, inspirován překládáním Mallarméovy básně, situaci české literatury k zamrzlé labuti: *je zdánlivě krásná, ale křídla uvězněna v ledu ji zbavují svobody a přibližují smrti.* Hrubín dal svým vystoupením naději, v dochovaném záznamu si napsal: *Nečekal jsem, že má slova budou mít takový ohlas ve veřejnosti. Ani jsem nečekal, že je v té době uveřejní Literární noviny doslova, beze změny, myslím, jak se říká, že Pán Bůh těch pár dní nebyl doma. Ale tím okamžikem, kdy to tak nečekaně proniklo na veřejnost, navršilo se na mne břemeno, na něž jsem nebyl připraven. Okamžik vystoupení navždy změnil Hrubínovi život, vnitřní život, vnitřní svět...*

Lešany, Chlum u Třeboně a Praha byla místa, která inspirovala Hrubína básníka. Chlum ho inicioval při psaní básní, které ho znovu navrátily do literatury v polovině padesátých let, rytmus prázdninového času, typy domácích i hostů, kteří sem přijížděli, byly mj. předobrazem jeho první původní divadelní hry *Srpnová neděle* (1958).

Ilustrace Kamila Lhotáka z Hrubínovy knihy *To je jízda, to je let* (Památník národního píseňnictví).

František Hrubín přátelům často věnoval rukopisy svých básní, které pojímal jako malé originální bibliofilie (Památník národního píseňnictví).

František Hrubín na karikatuře Jaroslava Kánidla z roku 1964 (Památník národního píseňnictví).

Jaroslavu Seifertovi v červenci 1950 napsal: *Jsem vlastně poprvé v jižních Čechách. Rozdíl mezi lidmi u nás v Lešanech a tady je velký. Všechno se tu odobývá jaksi potichu, neslyšíš křik a nadávky, ani psi tu tak neštěkají. Ale abych Vám řekl pravdu, je mi tu trochu smutno. Snad je to tím, že se mi stýská po hovorech s dobrými přáteli. Dřív to tak člověk necítil jako dnes, kdy nás už deset let ubývá... Když tak odcházejí, zdá se mi, jako by kolem nás padaly zdi. Hlavně to cítím ve snech. Takové sny jsem mívával tak uprostřed války: každou noc v nich mluvím s nebožtíky, kteří o tom neví, že jsou mrtví, a já prožívám hrozně úzkosti, abych jim to neopatrným sloven neprozradil.*

Šedesátá léta byla z tvůrčího pohledu pro básníka požehnaná. Hrubín ve spolupráci s Jiřím Trmkou připravil pro děti *Spalíček veršů a pohádek*, vyšly mu básnické sbírky, novela (*Zlatá reneta*), vzpomínky (*Lásky*), napsal divadelní hry a filmové scénáře, které se hrály a natočily (v roce 1964 realizoval František Hrubín s Otakarem Vávrou filmovou podobou *Romance pro křídlovku*).

V roce 1971 odešel z pozemské pouti bytostný Básník, který v životě i ve věších hledal hloubku i rovnováhu. Pochován je na Vyšehradském hřbitově.

Doc. PaedDr. Iva Málková, Ph.D.

Škola v Lešanech. Fotografie Josefa Dvořáka z třicátých let 20. století (Sbírka Vojtěch Pavelčík).

Rybník Návěsník v Lešanech. Vlevo zámecký areál. Fotografie Josefa Dvořáka z třicátých let 20. století (Sbírka Vojtěch Pavelčík).

Přátelské setkání ve Słapech v roce 1937. Zleva: František Hrubín, Jan Čep, Anna Ortelová, Emanuel Brynta, Vilem Opatrný a Jan Zahradníček (Památník národního píseňnictví).

Živizovatelé: Národní muzeum – Matice česká, sekce Společnosti Národního muzea, ve spolupráci s obcí Lešany – září 2014
Typografie, tisk: IAS1 reklamní studio s. r. o., Praha 10
Kontakt: Matice česká, Václavské náměstí 68, 115 79 Praha 1, tel. 224 497 333, matice_ceska@nm.cz.

Zdeněk Kalista

* 22. 7. 1900, Benátky nad Jizerou

† 7. 6. 1982, Praha

Otakar Mrkvíčka: Kalista radostný a plný naděje. Karikatura básníka, která dobře vystihuje charakter jeho poezie. Kresba černou tuší z dvacátých let 20. století (Památník národního písemnictví).

Zdeněk Kalista: Cesta po českých hradech a zámcích. Kniha, kterou na začátku sedmdesátých let nakladatelství Práce muselo vyřadit z edičního plánu: poprvé vyšla až v roce 1993. Ctenáři zde najdou i kapitolu o Benátkách nad Jizerou (Památník národního písemnictví).

*Fialky u paty parkánu zámeckého
zbyly tu po mém hvězdáři,
tmavě jako zamyšlení jeho,
když sestupoval z nebe,
tmavě jak hlubina oblohy noční,
jejíž stín modrořialový
se zachytil na jeho škorních.
A znovu a znovu mě lákaly,
abych šel za tebou,
hvězdáři můj,
od hvězdý k hvězdě
se svými sny.
Šel jsem a šel jsem a šel jsem.
Podě mnou rodný můj dům,
městečko rodné, rodná země,
nade mnou prostor a čas.
Uváben krásou marnosti
šel jsem bez konce
drahami snů svých a hvězd.
Až jednoho dne jsem stanul
pod parkánem benátského zámku
v tmavé barvě fialek zaklet
a nechápaje nic
z náhlé skutečnosti mých
osmadesátiletých let.*

Báseň Tycho de Brahe
z poslední sbírky
Zdeňka Kalisty *Veliká noc*,
kterou napsal
již po svém oslepnutí.

Narodil jsem se 22. července 1900 v ranních hodinách. Byla bouře v tu chvíli – znamení nepokojných dob, do nichž jsem vcházel. Ale pak přišla krásná letní neděle. V Benátkách byla pouť – den svatě Maří Magdalény, patronky děkanského kostela. Na náměstí už stály některé z bud, které den nato, v pondělí, měly zaplnit velký rynek živým, hlučícím poutovým jarmarkem. Po síních starých domů, jež tehdy obklopovaly toto náměstí, i po domech v ulicích táhla se vůně čerstvě napečených koláčů, pečeni a jiných dobrot, neboť pouť se tehdy slavila u nás ještě v plném lesku. [...] Byl pokoj a v městečku čas hojnosti.

Zdeněk Kalista: Po proudu života (1)

Tvůrčí i organizační duch Zdeňka Kalisty zabírá úžasnou šíři kulturních a vědeckých zájmů – byl nejen historikem, ale i básníkem, esejistou a dramatikem, překladatelem, také kritikem, teoretikem i historikem literatury, redaktorem kulturních časopisů a v neposlední řadě i vysokoškolským pedagogem. Byl však i politickým vězněm padesátých let a spisovatelem pronásledovaným nepřiznáním komunistického režimu, jehož tvorbu už příští generace neměly poznat.

Dětství i mládí prožil v benátské měšťanské škole. Jeho tatínek Josef Kalista byl totiž jejím ředitelem, ve škole bydlel, a také se zasloužil o její přestavbu. Na studiích na Karlově univerzitě se Zdeněk Kalista pod vlivem Josefa Pekaře rozhodl pro vědeckou dráhu historika.

Jeho studentská léta však nebyla vyplněna jen pilným studiem historie. Mladý boulivák, revoltující proti měšťáctví, sociální nespravedlnosti a vůbec všemu tradičnímu pořádku, se sblížil s uměleckou mládeží, orientovanou na socialismus a komunismus. Zdeněk Kalista byl jednou z vůdčích osobností skupiny, kterou literární historie nazvala českou poválečnou literární avantgardou. Přátelil se zvláště například s Jiřím Wolkrem, Vítězslavem Nezvalcem, A. M. Píšou, Konstantinem Bieblem. Ve svých sbírkách ze začátku dvacátých let (*Ráj srdce, Jediny svět a Vlnjky*) se představuje jako básník sociální, zduchovnělé lyriky, zachycující i vlnu českého exotismu a poetismu a vyznačující se výraznou hudebností. Vlastní tvorbou i výbornými překlady tak pomáhal přetvářet český verš, jak o něm napsal bystrý kritik Bedřich Fučík, který jej také považoval za *sám střed, nebo jeden ze středů kruhu mladé literární generace*. Když se však ideály sociální spravedlnosti začaly v levicovém umění měnit a nastával čas tídní nenávisti a do umění vstoupila tendence k jednoduchá srozumitelnost omezující tvůrčí svobodu, Kalista šel jinou cestou, začal hledat duchovní principy lidského života. Posledním milníkem byla tatínkova smrt o Vánocích v roce 1923. Tento zážitek vyvolal úvahy o chaosu, prázdnotě, nicotě a konečnosti v protikladu k řádu, nekonečnosti, věčnosti, Božímu řádu. Odvrat od ateistického komunistického materialismu znamenal i dospělost mladého muže ve smyslu přijetí zodpovědnosti za svůj vlastní život, studia rychle dokončil disertační práci *Mládí Humprechta Jana Černína z Chudenic* (s podtitulem *Zrození barokního kavalíra*) a stal se asistentem a později docentem na filozofické fakultě v Praze.

Avšak i Kalistovy práce historické nesou výraznou pečeť jeho literárního nadání, takže vysoká odborná kvalita je tu spojena s čtenářskou přístupností. Celý život se věnoval baroknímu období a zasloužil se o nový pohled na tuto etapu českých dějin (například *České baroko, Valdštejn, Ctihodná Marie Elekta, Česká barokní gotika, Století andělů a dábů*). Základní směřování baroka viděl ve snaze poznat Boha skrze tento svět, zastihnout v jeho realitě absolutno, v přirozeném nadpřirozené. Věnoval se i postavě Karla IV. (*Karel IV – jeho duchovní tvář, Karel IV. a Itálie*), lákalo ho i starší přemyslovské období (*Blahoslavená Zdislava z Lemberka*). Svůj životní příběh v kontextu českých kulturních dějin vypsál v obsáhlých pamětech *Po proudu života*.

Dvakrát byl tvůrčí rozběh Zdeňka Kalisty násilně přetržen. V roce 1951 byl zatčen a v politickém procesu odsouzen na patnáct let do vězení za „velezradu“, která nebyla řádně dokázána, zato bylo v rozsudku odsouzeno jeho bádání o baroku: *Obviněný Zdeněk Kalista patří mezi ony traviče studní, kteří ve službách Vatikánu a vši politické a hospodářské reakce vyzdvihují právě ony epochy českých dějin, které znamenají úpadek českého národa a české kultury, aby tím český lid byl odvracován od skvělých revolučních tradic svých dějin. [...] Nevídá, že ona nádhera barokních chrámů, barokních paláců, života barokních kavalirů vyrostla z nejstrašnějšího útisku našeho pracujícího lidu, který byl ponechán v hmotné, kulturní a duchovní bídě ...* Po návratu v roce 1960, nemocný a jen s minimálním duchodem, hledal velmi obtížně uplatnění v existenčním zápase; po krátkém období volnosti okolo roku 1968 však doba normalizace znamenala definitivní publikační zákaz. Přesto pracoval dále, jeho rukopisy z pozůstalosti jsou vydávány až po roce 1989. Druhou katastrofou jeho života byla pak ztráta zraku v polovině sedmdesátých let. Ani tehdy však nerezignoval, své úvahy psal po paměti na psacím stroji a texty redigoval s pomocí přátel (*Tvář baroka*). Zemřel na prahu léta roku 1982 v Praze, ale pohřben byl do rodinného hrobu v Benátkách nad Jizerou na Novobenátském hřbitově. PhDr. Renata Ferklová

Baroko a jeho historik. Zdeněk Kalista v roce 1975 v Mnichově Hradišti před kaplí sv. Anny v bývalém kapucinském klášteře, kde je pochován Albrecht z Valdštejna. Fotografie Josef Černý (Památník národního písemnictví).

Nové Benátky, dnes část města Benátek nad Jizerou, škola před přestavbou v roce 1904 (Památník národního písemnictví).

Svčenejší pohled přes původní zástavbu náměstí. Kalistovi zde bydleli až do tatínkova odchodu do penze, tedy do roku 1920 (Památník národního písemnictví).

Vězeňský trojportrét – jako do zločnického alba – svědčí o velkém utrpení Zdeňka Kalisty při vylstění ve vězení Státní bezpečnosti a ve vazbě na Pankráci v letech 1951 až 1952 (Památník národního písemnictví).

Je třeba ocenit statečnost kolegů, členů ČSAV, kteří v roce 1956 podepsali žádost o milost prezidentu republiky pro Zdeňka Kalistu: Jan Eisner, Rudolf Urbánek, Jan Filip, Otakar Chlup, Václav Votříšek, Jan Květ, Karel Krejčí, Václav Husa. Tato žádost, stejně jako všechny následující, byla zamítnuta s odvoláním, že *účet trestu byl splněn jen částečně, protože vězeň stále ještě považuje trest za nepřiměřený a je stále ještě příliš nábožensky založen* (Památník národního písemnictví).

Zřizovatelé: Národní muzeum – Matice česká, sekce Společnosti Národního muzea, ve spolupráci s městem Benátky nad Jizerou – září 2014

Typografie, tisk: FAST reklamní studio s. r. o., Praha 10

Kontakt: Matice česká, Václavské náměstí 68, 115 79 Praha 1, tel. 224 497 333, matice_ceska@nm.cz.